

مطالعه پتانسیل‌های اقلیم گردشگری سواحل جنوبی دریای خزر

سجاد فردوسی^۱

حمیدرضا شاه محمدی^۲

محبوبه جلالی^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۰۷/۲۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۰۷/۰۲

*****

چکیده

منافع اقتصادی ناشی از گردشگری در سال‌های اخیر، توجه بسیاری از کشورهای دارای مرز دریایی را به سوی خود جلب نموده است. در این میان دریای خزر در بخش شمالی کشور ایران از پتانسیل ویژه‌ای در زمینه گردشگری برخوردار است که تنها با رویکردی همه‌جانبه در این زمینه، می‌توان شاهد افقی روشن در حوزه گردشگری بود. بر این اساس نوشتار حاضر به روش توصیفی-تحلیلی و با هدف شناسایی مطلوب‌ترین بازه‌های زمانی از نظر شرایط اقلیمی به منظور توسعه گردشگری تدوین گردیده است. نتایج حاصل از روش TCI نشان می‌دهد که در تمام طول سال می‌توان شاهد نواحی با شرایط اقلیمی مطلوب در حاشیه دریای خزر بود که با برنامه‌ریزی زمانی و مکانی مناسب زمینه رشد و توسعه گردشگری در این منطقه فراهم می‌شود. در این خصوص به ترتیب ماه‌های خرداد، تیر، شهریور و مرداد به عنوان مطلوب‌ترین بازه‌های زمانی جهت برنامه‌ریزی برای حضور گردشگران و ارائه خدمات به آن‌ها می‌باشند. مطلوبیت شرایط اقلیمی در این چهار ماه و هم‌زمانی آن با آغاز مسافرت‌های تابستانی، فرصتی ویژه به منظور گسترش گردشگری و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی قابل توجه آن محسوب می‌گردد. همچنین به ترتیب ماه‌های فروردین، اسفند، مهر، دی، اردیبهشت، بهمن، آبان و آذر به لحاظ مطلوبیت شرایط اقلیمی در اولویت‌های بعدی قرار دارند. البته این بدان معنی نیست که در این ماه‌ها، گردشگری مسکوت می‌ماند، بلکه این رتبه‌بندی صرفاً مطلوبیت اقلیمی را در ماه‌های مختلف در مقایسه با یکدیگر بیان می‌دارد. در واقع تقریباً در اغلب ماه‌های سال می‌توان شاهد شرایط اقلیمی مطلوبی در راستای گردشگری در نواحی هم‌جوار با دریا بود.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، اقلیم، دریای خزر، ایران، TCI

*****

۱- دانشجوی دکتری گردشگری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) S.Ferdowsi@atu.ac.ir

۲- کارشناس جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، ایران Hamid4444@yahoo.com

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، ایران jalali_mahboob@yahoo.com

۱- مقدمه

عمده‌ای ایفا نماید و پهنه‌بندی اقلیمی یا در واقع شناسایی پهنه‌هایی که دارای آب‌وهوای مناسب باشند، جهت دستیابی به توسعه همه‌جانبه در ابعاد مختلف زمانی- مکانی ضروری می‌باشد (گرامی مطلق و شبانکاری، ۱۳۸۵).

در این راستا با توجه به اهمیت ویژه شناخت شرایط اقلیمی جهت برنامه‌ریزی مناطق گردشگری، نوشتار حاضر با هدف شناسایی بهترین بازه‌های زمانی از نظر شرایط اقلیمی به منظور توسعه گردشگری تدوین گردیده است. همچنین استفاده از پتانسیل‌های بالقوه دریای خزر جهت توسعه گردشگری و نیز بهبود وضعیت خدمات‌دهی به گردشگران با توجه به اقلیم منطقه در فصول مختلف، به عنوان اهداف فرعی پژوهش مطرح می‌باشند. امید است که با ارزیابی و تحلیل این فرآیند در مناطق ساحلی دریای خزر، مدیران و برنامه‌ریزان با توجه به ظرفیت‌های موجود بتوانند زمینه توسعه گردشگری در حاشیه جنوبی این دریا را فراهم سازند. پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی این سؤال است که: جهت توسعه گردشگری در سواحل جنوبی دریای خزر، مطلوب‌ترین بازه‌های زمانی از نظر شرایط اقلیمی کدامند؟

۱-۱- پیشینه تحقیق

در زمینه موضوع این پژوهش مطالعات چندی انجام یافته است. در این زمینه میکزکوفسکی^۱ (۱۹۸۵) به منظور بررسی وضعیت اقلیم گردشگری در رابطه با سلامتی گردشگران، با تأکید بر اهمیت اقلیم برای گردشگری، نقش هر یک از عناصر اقلیمی دما، رطوبت نسبی، تابش آفتاب، بارش و باد را برای گردشگری تشریح نموده و سپس با ترکیب این عناصر به صورت یک شاخص واحد (شاخص TCI) اقلیم گردشگری را برای ۴۵۳ ایستگاه در سراسر جهان محاسبه کرده و نقشه وضعیت اقلیم گردشگری در جهان را ترسیم نموده است. مائورین و جین^۲ (۲۰۰۱) در پژوهشی به بررسی اثرات اقلیم بر گردشگری بین‌المللی پرداختند و

در سال‌های اخیر گردشگری منبع درآمد سرشار در تجارت جهانی شده و تبدیل به عنصر مهمی در بهبود و تنظیم موازنه بازرگانی و تراز پرداخت‌های بسیاری از کشورها گردیده است. گردشگری در عصر حاضر به عنوان صنعت بدون دود، توانمندی‌ها و طرفداران بسیاری دارد. رشد قابل توجه و چشمگیر گردشگری در پنجاه سال گذشته نشان‌دهنده اهمیت فراوان اقتصادی و اجتماعی این پدیده است (سلیمانی بشلی، ۱۳۹۲: ۹۳). در این میان گردشگری دریایی یکی از شاخه‌های گردشگری به شمار می‌رود که در سال‌های اخیر طرفداران بسیاری را جذب نموده و به عنوان پتانسیلی بالقوه جهت رشد اقتصادی مناطق ساحلی محسوب می‌گردد. در این بین رشد گردشگری دریایی منتج به منافع بسیاری برای نواحی ساحلی می‌شود که تنها در نتیجه یک برنامه‌ریزی مناسب و دقیق تحقق می‌یابد.

در این راستا دریای خزر با وسعت حدود ۳۷۸۴۰۰ کیلومتر مربع به عنوان بزرگ‌ترین دریاچه جهان مطرح است. طول خطوط ساحلی این دریاچه حدود ۶۴۴۰ کیلومتر بوده که از این مقدار حدود ۱۰۰۰ کیلومتر مربوط به خط ساحلی ایران می‌باشد. همچنین عمق متوسط این دریا در قسمت‌های جنوبی به ۱۰۰۰ متر هم می‌رسد که این نعمت بزرگی برای ساحل‌نشینان حاشیه جنوبی آن می‌باشد. سواحل جنوبی دریای خزر به لحاظ دارا بودن آب‌وهوایی معتدل به ویژه در فصل تابستان و مناسب بودن دمای آب دریا برای شنا، همه ساله پذیرای خیل عظیمی از گردشگران داخلی و خارجی می‌باشد و طیف زیادی از مردم این مناطق از طریق میزبانی از گردشگران امرار معاش می‌کنند (سلیمانی بشلی، ۶۵-۱۳۹۲: ۶۷). در حال حاضر که گردشگری پیش از پیش رونق یافته، لازم است برای آسایش بیشتر و استفاده از جاذبه‌های گردشگری، از اقلیم منطقه اطلاع کافی داشته و در زمان مناسبی به منطقه سفر نمود (کریمی و هاشمی، ۱۳۸۱). بنابراین شناخت ویژگی‌های طبیعی هر منطقه، به ویژه آب‌وهوا می‌تواند در امر برنامه‌ریزی و آمایش سرزمین نقش

1- Meicskowski

2- Maureen and Jean

نگاره ۱: موقعیت محدوده مورد مطالعه (منبع: نگارنده)

که آسایش در انسان مشتق از معادله تراز گرمایی بدن انسان و محیط وی می‌باشد. ساری صراف و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای به پهنه‌بندی کلیماتوریسم منطقه ارسباران با استفاده از شاخص TCI پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ماه‌های خرداد، تیر، مرداد و شهریور با نمره TCI (۹۰-۱۰۰) بهترین شرایط را از نظر اقلیم آسایش داشته و ماه‌های آذر، دی و بهمن در تمامی ایستگاه‌های مورد مطالعه فاقد آسایش اقلیمی می‌باشد.

فرج‌زاده و احمدآبادی (۱۳۸۹) به بررسی اقلیم گردشگری ایران با استفاده از شاخص TCI پرداختند. نتایج آن‌ها مشخص کرد که هر طبقه شرایط اقلیم گردشگری متفاوتی در طول سال دارد. ضیایی و بختیاری (۱۳۸۸) در پژوهشی با بررسی شاخص اقلیم آسایش گردشگری در جزیره کیش به این نتیجه رسیدند که این جزیره دارای اوج زمستانی به منظور آسایش گردشگر است و ماه‌های مارس، دسامبر، ژانویه و فوریه بهترین شرایط را برای جذب گردشگر دارند.

۱-۲- روش تحقیق

در این پژوهش حاشیه جنوبی دریای خزر شامل سه استان گلستان، مازندران و گیلان به عنوان نواحی هم‌جوار با دریا مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. بر این اساس

به این نتیجه رسیدند که شرایط خاص و متفاوت اقلیمی نواحی شهری، ساحلی، کوهستانی و غیره، اثرات متفاوتی بر جذب گردشگر دارند و این اثرات باید مورد توجه قرار گیرد. در پژوهشی با عنوان کاربرد شاخص اقلیم آسایش گردشگری به منظور ارزیابی اثرات تغییر اقلیم بر جذب گردشگر، اسکات و ام سی بویل^۱ (۲۰۰۱) دریافتند که با توجه به روند تغییرات اقلیمی در جهان تا سال‌های ۲۰۵۰ و ۲۰۸۰ میلادی وضعیت شاخص اقلیم آسایش گردشگری برای بیشتر نواحی کشور کانادا بهتر از شرایط کنونی خواهد شد. فرج‌زاده و ماتزراکیس^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی در شمال غرب ایران با استفاده از شاخص TCI به این نتیجه رسیدند که شهرهای ماکو، اهر، اردبیل، تکاب، خوی، ارومیه و سراب دارای اوج تابستانی هستند و هر کدام حداقل در یک ماه از ماه‌های تابستان دارای نمره بالاتر از ۸۰ و شرایط اقلیمی عالی هستند. شهرهای ماکو، اردبیل و تکاب دارای نمره بالای ۹۰ و وضعیت ایده آل دارند و اردبیل بهترین شرایط را برای جذب گردشگر در تابستان دارد.

به نقل از طاووسی و یاری (۱۳۹۲)، فاگنر^۳ پژوهش‌های جامع و کاملی در مورد تأثیر آب‌وهوا بر احساس آسایش گرمایی انجام داده است. تحلیل وی بر این مبنا قرار گرفته

1- Scott, D. and McBoyle

2- Farajzadeh and Matzerakis

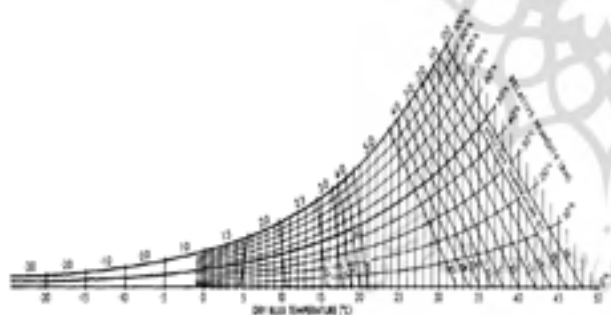
3- Fagner

جدول ۱: شهرستان‌های واقع در حاشیه جنوبی دریای خزر

شهرستان‌های استان گلستان	شهرستان‌های استان گیلان		شهرستان‌های استان مازندران		
ترکمن	لاهیجان	آستارا	محمودآباد	بابلسر	رامسر
کردکوی	لنگرود	تالش	فریدون‌کنار	جویبار	تنکابن
بندرگز	رودسر	رضوانشهر	عباس‌آباد	ساری	چالوس
گمیشان	آستانه اشرفیه	بندر انزلی	گلوگاه	نکا	نوشهر
		رشت	میاندورود	بهشهر	نور

مطابق با جدول شماره ۱، ۱۵ شهرستان از استان مازندران، ۹ شهرستان از استان گلستان و ۹ شهرستان از استان گیلان در حاشیه جنوبی دریای خزر واقع شده‌اند که در این نوشتار به بررسی و تحلیل آن‌ها از لحاظ شاخص اقلیم گردشگری^۱ پرداخته شده است. نگاره شماره ۱، موقعیت محدوده مورد مطالعه را ارائه می‌دهد.

با توجه به ماهیت موضوع پژوهش، روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. اطلاعات مورد نیاز به صورت کتابخانه‌ای از طریق اسناد، مجلات و کتب مرتبط با موضوع به دست آمده است. در این زمینه پارامترهای اقلیمی مورد نیاز از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ در یک دوره ۵ ساله جمع‌آوری گردیده است. جهت تعیین بازه‌های مناسب اقلیمی به منظور توسعه گردشگری از روش TCI (شاخص اقلیم گردشگری) استفاده شده و برای محاسبه شاخص مذکور در محدوده مورد مطالعه، مراحل ذیل انجام یافته است:

نگاره ۲: طبقه‌بندی آسایش حرارتی شاخص اقلیم گردشگری بر اساس شاخص دمای مؤثر (میکزکوفسکی^۳، ۱۹۸۵: ۲۲۴)

نگاره ۳: محاسبه شاخص آسایش شبانه‌روزی^۴ با استفاده از منحنی شاخص دمای مؤثر (نگاره ۲)، بر اساس میانگین ماهانه دما و میانگین رطوبت نسبی (CIA). در این شاخص نیز بهترین منطقه دارای دمای ۲۷-۲۰ درجه سانتی‌گراد و

مطابق با جدول شماره ۱، ۱۵ شهرستان از استان مازندران، ۹ شهرستان از استان گلستان و ۹ شهرستان از استان گیلان در حاشیه جنوبی دریای خزر واقع شده‌اند که در این نوشتار به بررسی و تحلیل آن‌ها از لحاظ شاخص اقلیم گردشگری^۱ پرداخته شده است. نگاره شماره ۱، موقعیت محدوده مورد مطالعه را ارائه می‌دهد.

با توجه به ماهیت موضوع پژوهش، روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. اطلاعات مورد نیاز به صورت کتابخانه‌ای از طریق اسناد، مجلات و کتب مرتبط با موضوع به دست آمده است. در این زمینه پارامترهای اقلیمی مورد نیاز از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ در یک دوره ۵ ساله جمع‌آوری گردیده است. جهت تعیین بازه‌های مناسب اقلیمی به منظور توسعه گردشگری از روش TCI (شاخص اقلیم گردشگری) استفاده شده و برای محاسبه شاخص مذکور در محدوده مورد مطالعه، مراحل ذیل انجام یافته است:

۱) جمع‌آوری پارامترهای اقلیمی: میانگین روزانه دما در هر ماه (درجه سلسیوس)، میانگین روزانه رطوبت نسبی در هر ماه (درصد)، میانگین روزانه حداکثر دما در هر ماه (درجه سلسیوس)، میانگین روزانه حداقل رطوبت نسبی در هر ماه (درصد)، میانگین روزانه بارندگی در هر ماه (میلی‌متر)، میانگین روزانه ساعات آفتابی در هر ماه، میانگین روزانه سرعت باد در هر ماه (کیلومتر بر ساعت یا متر بر ثانیه). هفت پارامتر مذکور تشکیل پنج زیر شاخص را در شاخص اقلیم گردشگری می‌دهند: الف) شاخص آسایش روزانه، ب) شاخص آسایش شبانه‌روزی، ج) بارش، د) نور خورشید، ر)

2- Daytime Comfort Index

3- Meicskowski

4- Daily Comfort Index

1- Tourism Climate Index

فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (...)
 مطالعه پتانسیل‌های اقلیم گردشگری سواحل جنوبی ... / ۱۰۷

گردشگری به عنوان یک مولد اقتصادی توجه داشتند (بریز، ۱۹۵۹: ۲۵)، معانی اخیر مفهومی کاملاً وسیع‌تر را پوشش می‌دهند. دیدگاه‌های جدید احتمالاً ناشی از افزایش دانش بشر درباره ابعاد گردشگری است؛ چون امروزه ثابت شده که گردشگری پدیده‌ای چندوجهی و بسیار پیچیده است (گان، ۲۰۰۲: ۱). در این میان در فرهنگ لغات فارسی، گردشگری را چنین تعریف کرده‌اند: در اقطار عالم سفر کردن و شناخت؛ مسافرت برای تفریح و سرگرمی؛ سفری که در آن مسافر به مقصدی می‌رود و سپس به محل سکونت خود بازمی‌گردد (الوانی و دهدشتی، ۱۳۷۳: ۱۸). در تعریفی دیگر، گردشگری به جابجایی موقت مردم به مکانی خارج از محل زندگی و کارشان اطلاق شده است به طوری که مسافران در مدت اقامت در مقصد، فعالیت‌هایی انجام می‌دهند و برای رفع نیازهای آن‌ها تسهیلات ویژه‌ای فراهم می‌شود (مدیسون و وال، ۱۹۸۲: ۱۶).

رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم است که با سرعت در قرن جدید ادامه دارد. بالا رفتن سطح درآمد، افزایش ایام فراغت، تغییرات و نگرش‌های جدید به مفاهیم زندگی و ضرورت تأمین‌های بین‌المللی ایجاب می‌کند که گردشگری به شدت گسترش و توسعه یابد (جولیا شارپلی، ۱۳۸۰: ۱). در واقع گردشگری یکی از بخش‌هایی است که عامل ایجاد تغییرات اساسی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهرها بوده و امروزه به عنوان یک صنعت پویای اقتصادی از آن نام برده می‌شود (گمی، ۱۳۸۲: ۱۹).

به طور کلی آب‌وهوا مهم‌ترین عامل در توسعه صنعت گردشگری محسوب می‌شود و به چگونگی تعیین یک ناحیه گردشگری کمک می‌کند (محمدی، ۱۳۹۳). مشخصات کلی از آب‌وهوای مقصد و تغییرات روزانه، ماهانه و فصلی، دما، بارش، رطوبت، تابش، باد و سایر عناصر آب‌وهوایی برای مقصد گردشگری از اطلاعات مهم محسوب می‌شود

رطوبت نسبی ۷۰-۳۰ درصد می‌باشد و مقدار TCI آن با ارزش ۵ مشخص می‌شود (کریمی و محبوب فر، ۱۳۹۰: ۱۲۶).

(۴) تعیین رتبه مربوط به بارندگی برای هر ایستگاه (R)

(۵) تعیین رتبه تابش برای هر ایستگاه (S)

(۶) تعیین رتبه باد (W)

(۷) محاسبه شاخص اقلیم گردشگری در ماه‌های مختلف سال با استفاده از رابطه ۱:

رابطه (۱)

$$TCI = 8CID + 2CIA + 4R + 4S + 2W$$

(۸) تعیین مقدار عددی شاخص اقلیم گردشگری و مشخص نمودن طبقه مربوط به آن با استفاده از جدول شماره ۲:

جدول ۲: مقدار عددی شاخص اقلیم گردشگری و تشریح طبقه مربوط به آن

حدود شاخص اقلیم گردشگری	رتبه	تشریح وضعیت رده
۹۰ تا ۱۰۰	۹	ایده آل
۸۰ تا ۸۹	۸	عالی
۷۰ تا ۷۹	۷	بسیار خوب
۶۰ تا ۶۹	۶	خوب
۵۰ تا ۵۹	۵	قابل قبول
۴۰ تا ۴۹	۴	کم
۳۰ تا ۳۹	۳	نامطلوب
۲۰ تا ۲۹	۲	بسیار نامطلوب
۱۰ تا ۱۹	۱	بی‌نهایت نامطلوب
۰ تا ۹	۰	غیرقابل تحمل

(منبع: میکزکوفسکی، ۱۹۸۵: ۲۲۹)

۲- دیدگاه‌ها و مفاهیم نظری

اولین نوشته‌ها در مورد گردشگری در دایره المعارف گردشگری و مسافرت، بر ابعاد تاریخی این پدیده تمرکز داشته‌اند. با گذشت زمان، معانی و مفاهیم رایج گردشگری تغییر یافته است. درحالی که تعاریف اولیه عمدتاً بر

1- Bridges

2- Gunn

3- Mathison and Wall

جدول ۳: محاسبه TCI بر اساس پارامترهای اقلیمی در محدوده مورد مطالعه

استان	شهرستان	ماه	TCI	طبقه توصیفی	استان	شهرستان	ماه	TCI	طبقه توصیفی
تهران	شهرستان رفسنجان	فروردین	۵۳	قابل قبول	تهران	شهرستان خراسان	فروردین	۶۴	خوب
		اردیبهشت	۴۱	کم			اردیبهشت	۶۰	خوب
		خرداد	۶۲	خوب			خرداد	۵۲	قابل قبول
		تیر	۶۲	خوب			تیر	۵۷	قابل قبول
		مرداد	۶۰	خوب			مرداد	۵۶	قابل قبول
		شهریور	۵۶	قابل قبول			شهریور	۵۷	قابل قبول
		مهر	۵۶	قابل قبول			مهر	۵۶	قابل قبول
		آبان	۳۱	نامطلوب			آبان	۶۶	خوب
		آذر	۴۵	کم			آذر	۵۷	قابل قبول
		دی	۴۶	کم			دی	۶۲	خوب
		بهمن	۳۳	نامطلوب			بهمن	۶۰	خوب
		اسفند	۴۳	کم			اسفند	۶۶	خوب
تهران	شهرستان جویبار	فروردین	۵۰	قابل قبول	تهران	شهرستان خراسان	فروردین	۶۷	خوب
		اردیبهشت	۴۱	کم			اردیبهشت	۵۸	قابل قبول
		خرداد	۴۳	کم			خرداد	۵۶	قابل قبول
		تیر	۵۱	قابل قبول			تیر	۴۵	کم
		مرداد	۵۶	قابل قبول			مرداد	۴۸	کم
		شهریور	۶۰	خوب			شهریور	۶۱	خوب
		مهر	۴۵	کم			مهر	۶۶	خوب
		آبان	۴۰	کم			آبان	۶۲	خوب
		آذر	۳۸	نامطلوب			آذر	۵۶	قابل قبول
		دی	۴۹	کم			دی	۷۰	خیلی خوب
		بهمن	۴۷	کم			بهمن	۶۴	خوب
		اسفند	۴۲	قابل قبول			اسفند	۶۵	خوب
تهران	شهرستان مازندران	فروردین	۴۲	قابل قبول	تهران	شهرستان مازندران	فروردین	۶۰	قابل قبول
		اردیبهشت	۳۸	نامطلوب			اردیبهشت	۳۸	نامطلوب
		خرداد	۶۱	خوب			خرداد	۶۱	خوب
		تیر	۶۲	خوب			تیر	۴۹	کم
		مرداد	۶۰	خوب			مرداد	۶۶	خوب
		شهریور	۵۹	قابل قبول			شهریور	۶۲	خوب
		مهر	۴۶	کم			مهر	۴۵	کم
		آبان	۳۴	نامطلوب			آبان	۳۶	نامطلوب
		آذر	۳۸	نامطلوب			آذر	۳۴	نامطلوب
		دی	۴۴	کم			دی	۴۸	کم
		بهمن	۴۱	کم			بهمن	۴۹	کم
		اسفند	۴۴	کم			اسفند	۵۰	قابل قبول

ادامه جدول ۳:

استان	شهرستان	نام	ICU	مطالعه توصیفی	استان	شهرستان	نام	ICU	مطالعه توصیفی
مازندران	شهرستان چابک	فروردین	۵۰	قابل قبول	گلستان	شهرستان ترکدکوی	فروردین	۵۰	قابل قبول
		اردیبهشت	۵۰	کم			اردیبهشت	۵۰	کم
		خرداد	۵۹	قابل قبول			خرداد	۷۵	بسیار خوب
		تیر	۶۳	بسیار خوب			تیر	۵۶	قابل قبول
		مرداد	۶۲	خوب			مرداد	۴۰	کم
		شهریور	۶۴	خوب			شهریور	۴۹	کم
		مهر	۴۱	کم			مهر	۷۲	بسیار خوب
		آبان	۴۰	کم			آبان	۱۱	کم
		آذر	۳۷	نامطلوب			آذر	۴۶	کم
		دی	۴۹	کم			دی	۴۱	کم
	بهمن	۵۲	قابل قبول	بهمن	۴۴	کم			
	اسفند	۵۳	قابل قبول	اسفند	۴۲	کم			
	شهرستان بهشهر، شهرستان گلرگاه	فروردین	۵۰	قابل قبول	فروردین	۴۷	کم		
		اردیبهشت	۳۱	نامطلوب	اردیبهشت	۱۹	کم		
		خرداد	۷۹	بسیار خوب	خرداد	۵۲	قابل قبول		
		تیر	۶۶	بسیار خوب	تیر	۷۰	بسیار خوب		
		مرداد	۶۳	خوب	مرداد	۴۹	قابل قبول		
		شهریور	۶۱	خوب	شهریور	۴۴	کم		
		مهر	۵۶	قابل قبول	مهر	۳۲	نامطلوب		
آبان		۴۶	کم	آبان	۳۹	نامطلوب			
آذر		۳۲	نامطلوب	آذر	۱۳	کم			
دی		۴۸	کم	دی	۵۳	قابل قبول			
گلستان	شهرستان ترکمن، شهرستان گمشاد	بهمن	۵۰	قابل قبول	شهرستان نائین	شهرستان نائین	فروردین	۴۸	کم
		اسفند	۵۱	قابل قبول			اردیبهشت	۴۲	کم
		فروردین	۴۸	کم			خرداد	۵۳	قابل قبول
		اردیبهشت	۵۱	قابل قبول			تیر	۷۴	بسیار خوب
		خرداد	۶۶	بسیار خوب			مرداد	۴۷	کم
		تیر	۵۸	قابل قبول			شهریور	۴۵	کم
		مرداد	۴۷	کم			مهر	۷۰	بسیار خوب
		شهریور	۴۵	کم			آبان	۴۹	کم
		مهر	۷۰	بسیار خوب			آذر	۴۰	کم
		آبان	۴۹	کم			دی	۴۹	کم
آذر	۴۰	کم	بهمن	۵۲	قابل قبول				
دی	۴۹	کم	اسفند	۵۱	قابل قبول				

ادامه جدول ۳:

شهرستان	نام	TCI	طبقه توصیفی	استان	شهرستان	نام	TCI	طبقه توصیفی	استان
شهرستان بندر انزلی	فروردین	۵۱	قابل قبول	گیلان	شهرستان رشت	فروردین	۵۲	قابل قبول	گیلان
	اردیبهشت	۴۴	کم			اردیبهشت	۴۳	کم	
	خرداد	۵۶	قابل قبول			خرداد	۵۸	قابل قبول	
	تیر	۵۵	قابل قبول			تیر	۵۸	قابل قبول	
	مرداد	۴۸	کم			مرداد	۵۰	قابل قبول	
	شهریور	۵۲	قابل قبول			شهریور	۵۵	قابل قبول	
	مهر	۲۸	بسیار نامطلوب			مهر	۳۰	نامطلوب	
	آبان	۳۴	نامطلوب			آبان	۳۴	نامطلوب	
	آذر	۳۷	نامطلوب			آذر	۴۰	کم	
	دی	۲۸	بسیار نامطلوب			دی	۲۶	کم	
	بهمن	۳۷	نامطلوب			بهمن	۳۹	نامطلوب	
	اسفند	۴۴	کم			اسفند	۴۴	کم	
شهرستان لاهیجان	فروردین	۵۲	قابل قبول	شهرستان ارومیه	فروردین	۵۲	قابل قبول	شهرستان آستانه شرقیه	
	اردیبهشت	۴۴	کم		اردیبهشت	۴۳	کم		
	خرداد	۵۶	قابل قبول		خرداد	۵۸	قابل قبول		
	تیر	۵۵	قابل قبول		تیر	۵۸	قابل قبول		
	مرداد	۴۸	کم		مرداد	۵۰	قابل قبول		
	شهریور	۵۲	قابل قبول		شهریور	۵۵	قابل قبول		
	مهر	۲۸	بسیار نامطلوب		مهر	۲۷	بسیار نامطلوب		
	آبان	۳۴	نامطلوب		آبان	۳۴	نامطلوب		
	آذر	۳۷	نامطلوب		آذر	۳۶	نامطلوب		
	دی	۲۸	بسیار نامطلوب		دی	۵۱	قابل قبول		
	بهمن	۳۷	نامطلوب		بهمن	۳۶	نامطلوب		
	اسفند	۴۴	کم		اسفند	۵۰	قابل قبول		

۳- یافته‌های پژوهش

بر اساس داده‌های جمع‌آوری شده، میزان TCI برای هر یک از نواحی حاشیه دریای خزر به همراه تشریح طبقه توصیفی آن در ماه‌های مختلف سال محاسبه گردید.

در ادامه جدول شماره ۴، مجموع امتیاز هر ماه از نظر مطلوبیت شرایط اقلیمی را بیان می‌دارد. همچنین نگاره شماره ۳، وضعیت شاخص اقلیم گردشگری را در محدوده مورد مطالعه در ماه‌های مختلف سال نشان می‌دهد.

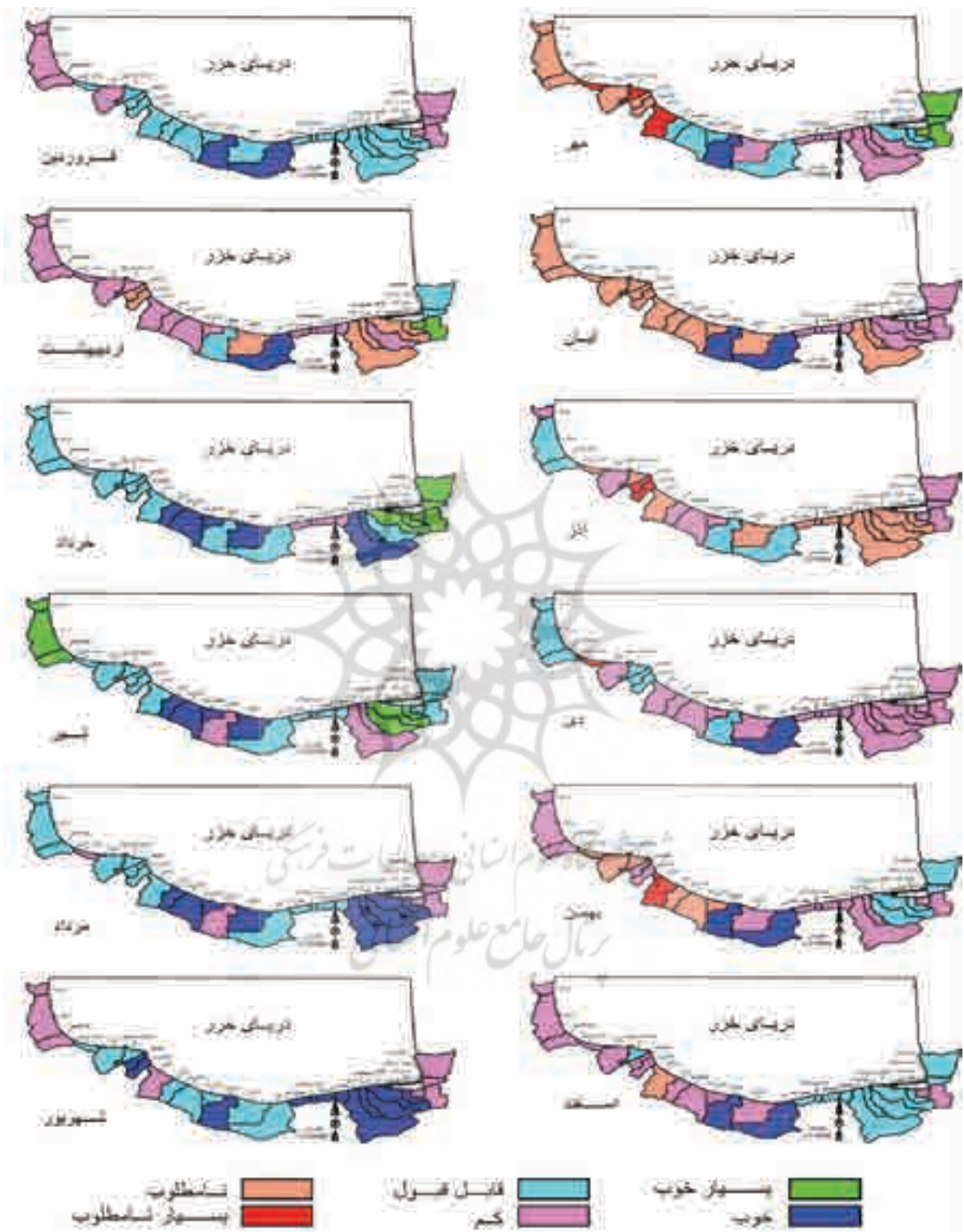
بر این اساس طبق جدول شماره ۴ و تصویر شماره ۳، در طول سال، به ترتیب ماه‌های خرداد و تیر مطلوب‌ترین زمان از نظر شرایط اقلیمی جهت حضور گردشگران در ساحل و دریای خزر به شمار می‌آیند. به طوری که از مجموع ۲۸ شهرستان هم‌جوار با دریای خزر در ماه خرداد، ۶ شهرستان دارای شرایط اقلیمی بسیار خوب، ۶ شهرستان دارای شرایط اقلیمی خوب، ۱۲ شهرستان دارای شرایط اقلیمی قابل قبول و ۴ شهرستان دارای شرایط اقلیمی کم می‌باشند. در تیر ماه نیز ۶ نقطه دارای شرایط بسیار خوب، ۴ نقطه دارای شرایط خوب، ۱۵ نقطه دارای شرایط قابل قبول و ۳

تا متقاضی بتواند متناسب با آن، برنامه‌ریزی خود را از نظر زمان حرکت، نوع لباس و تجهیزات مورد نیاز انجام دهد (فرج زاده اصل، ۱۳۸۴). مراکز تفریحی موجود چه در گذشته و چه در حال حاضر موجودیت و ارزش‌های خود را مدیون عوامل متعدد به ویژه شرایط آب‌وهوایی مناسب و ملایم می‌دانند. از سوی دیگر شرایط آب‌وهوایی نامناسب از جنبه‌ها و جاذبه‌های مثبت یک منطقه گردشگری می‌کاهد و تأثیرات نامطلوبی را بر گردشگری بر جای می‌گذارد (منشی‌زاده، ۱۳۷۶).

دانش آب‌وهوا شناسی گردشگری در برگزیده مباحث گوناگونی درباره دو موضوع کاربرد آب‌وهوا و گردشگری می‌باشد که با مبانی و اصول علوم جوی و به ویژه آب‌وهوا شناسی از یک سو و گردشگری، تفریح و اوقات فراغت از سوی دیگر پیوند خورده است. به طور کلی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر احساس گردشگران شامل موارد ذیل است: (۱) دمای هوا (۲) دمای متوسط تشعشعی (۳) رطوبت هوا (۴) بارش (۵) جریان هوا (۶) میزان فعالیت (۷) نوع پوشش (کریمی و محبوب فر، ۱۳۹۰: ۱۰).

جدول ۴: امتیاز هر ماه در محدوده مورد مطالعه به لحاظ مطلوبیت شرایط اقلیمی

رتبه	امتیاز	طبقه و امتیاز					
		بسیار نامطلوب	نامطلوب	کم	قابل قبول	خوب	بسیار خوب
		۰	۱	۲	۳	۴	۵
۵	۷۸	۰	۰	۸	۱۸	۲	۰
۹	۶۰	۰	۷	۱۵	۳	۱	۲
۱	۹۸	۰	۰	۴	۱۲	۶	۶
۲	۹۷	۰	۰	۳	۱۵	۴	۶
۴	۸۷	۰	۰	۶	۱۳	۹	۰
۳	۸۸	۰	۰	۸	۸	۱۲	۰
۷	۶۴	۳	۶	۸	۶	۱	۴
۱۱	۴۵	۰	۱۵	۱۱	۰	۲	۰
۱۲	۴۳	۲	۱۳	۹	۴	۰	۰
۸	۶۳	۱	۰	۱۹	۷	۱	۰
۱۰	۵۷	۱	۶	۱۴	۵	۲	۰
۶	۷۱	۰	۱	۱۳	۱۲	۲	۰

نگاره ۳: شاخص اقلیم گردشگری حاشیه جنوبی دریای خزر در ماه‌های مختلف سال (منبع: یافته‌های نگارنده)

جدول ۵: تقویم اقلیم گردشگری محدوده مطالعاتی

فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
رامسر											
صالح آباد											
تنگابن											
جویبار											
فریدون‌کنار											
محمودآباد											
بابلسر											
نوشهر											
نور											
چالوس											
میاندو رود											
ساری											
نکا											
بوشهر											
گلنگاه											
ترکمن											
کمیستان											
کردکوی											
بندر کز											
آستارا											
نالش											
رهبان شهر											
بندر انزلی											
رشت											
آستانه شرقیه											
لاهیجان											
لنگرود											
رودسر											

ایاره ال	عالی	بسیار خوب	خوب	قابل قبول	کم	بمطلوب	بسیار نامطلوب	بسیار نامطلوب	بسیار نامطلوب	بسیار نامطلوب	بسیار نامطلوب
----------	------	-----------	-----	-----------	----	--------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

نقطه دارای شرایط با مطلوبیت کم می‌باشند. در این میان به لحاظ مطلوبیت شرایط اقلیمی، بعد از ماه‌های خرداد و تیر، دی، اردیبهشت، بهمن، آبان و آذر قرار دارند.

دست آمده از شاخص اقلیم گردشگری نشان می‌دهد که در تمام طول سال می‌توان شاهد نواحی با شرایط اقلیمی بسیار خوب، خوب و قابل قبول در حاشیه دریای خزر بود که با برنامه‌ریزی زمانی و مکانی مناسب می‌توان زمینه رشد و توسعه گردشگری در این منطقه را فراهم نمود.

منابع و مآخذ

۱. آستانی، خدابخش؛ سجاد، نرجس؛ ۱۳۹۰؛ پهنه‌بندی اقلیم آسایش گردشگری تالاب بین‌المللی گاوخونی به کمک شاخص TCI و استفاده از نرم‌افزار GIS، همایش ملی بوم‌های بیابانی گردشگری و هنرهای محیطی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد.
۲. الوانی، دهدشتی؛ سیدمهدی، زهره؛ ۱۳۷۳؛ اصول و مبانی جهانگردی، انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، تهران.
۳. جولیا شاریلی، ریچارد؛ ۱۳۸۰؛ گردشگری روستایی، ترجمه رحمت‌الله منشی‌زاده و فاطمه نصیری، انتشارات منشی، تهران.
۴. ساری صراف، محمدی، حسینی صدر؛ بهروز، غلامحسین، عاطفه؛ ۱۳۸۹؛ تعیین مناسب‌ترین شاخص Ray man برای مطالعه اقلیم آسایش در شمال استان آذربایجان غربی، چهاردهمین کنفرانس ژئوفیزیک ایران، تهران، ص ۱۰۰-۱۰۵.
۵. سلیمانی بشلی، محمدرضا؛ ۱۳۹۲؛ جامعه‌شناسی محیط‌زیست تحلیل وضعیت دریای خزر و سواحل آن در ابعاد مختلف، چاپ اول، انتشارات دفتر تحقیقات کاربردی، ساری.
۶. ضیائی، بختیاری؛ محمود، آرشین؛ ۱۳۸۸؛ شاخص اقلیم آسایش گردشگری جزیره کیش، مجموعه مقالات پنجمین همایش ملی خلیج فارس.
۷. طاووسی، یاری؛ تقی، منیر؛ ۱۳۹۲؛ تعیین گستره آسایش دمایی در برنامه‌ریزی اقلیم گردشگری، مورد: استان سیستان و بلوچستان، نشریه جغرافیا و توسعه، شماره ۳۱، ۴۶-۲۹.
۸. فرج‌زاده اصل، منوچهر؛ ۱۳۸۴؛ سیستم اطلاعات جغرافیایی و کاربرد آن در برنامه‌ریزی گردشگری، چاپ

در ادامه جدول شماره ۵، تقویم اقلیم گردشگری محدوده مطالعاتی را بیان می‌دارد. بر این اساس ملاحظه می‌گردد که به طور کلی در شش ماه اول سال شرایط اقلیمی برای فعالیت‌های گردشگری مطلوب‌تر بوده و هر چه به سمت شش ماه دوم سال پیش می‌رویم، از مطلوبیت شرایط اقلیمی کاسته می‌شود. در این بین ماه‌های خرداد، تیر، شهریور و مرداد مطلوب‌ترین بازه‌های زمانی جهت گردشگری محسوب می‌شوند.

۴- نتیجه‌گیری

در این پژوهش به بررسی شرایط اقلیمی حاشیه جنوبی دریای خزر، به عنوان یکی از مهم‌ترین معیارهای توسعه گردشگری پرداخته شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که نواحی حاشیه جنوبی دریای خزر هر یک در بازه‌های زمانی مشخص می‌توانند شرایط اقلیمی مطلوبی را به منظور حضور گردشگران در این سواحل فراهم آورند. به نحوی که تقریباً در اغلب ماه‌های سال می‌توان شاهد شرایط اقلیمی مطلوبی در راستای گردشگری در نواحی هم‌جوار با دریا بود.

در این خصوص مطابق با جدول شماره ۴، به ترتیب ماه‌های خرداد، تیر، شهریور و مرداد در طول سال مطلوب‌ترین بازه‌های زمانی جهت برنامه‌ریزی برای حضور گردشگران و ارائه خدمات به آن‌ها می‌باشد. مطلوبیت شرایط اقلیمی در این چهار ماه و هم‌زمانی آن با آغاز مسافرت‌های تابستانی، فرصتی ویژه به منظور گسترش گردشگری و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی قابل توجه آن محسوب می‌گردد. در این میان به ترتیب ماه‌های فروردین، اسفند، مهر و دی به لحاظ مطلوبیت شرایط اقلیمی در رتبه‌های پنجم تا هشتم قرار گرفته‌اند و همچنین ماه‌های اردیبهشت، بهمن، آبان و آذر نیز در رتبه‌های نهم تا دوازدهم قرار دارند. البته این بدان معنی نیست که در این ماه‌ها، گردشگری مسکوت می‌ماند، بلکه این رتبه‌بندی صرفاً مطلوبیت اقلیمی را در ماه‌های مختلف در مقایسه با یکدیگر بیان می‌دارد. به عبارت دیگر نتایج به

Recreation.

21. Mieczkowski, Z., 1985, The tourism climatic index: A method of evaluating world climates for tourism, Canadian Geographer, 29 (3).

22.Scott, D. and McBoyle, G., 2001, Using a modified 'Tourism Climate Index' to examine the implications of climate change for climate as a natural resource for tourism, First International Workshop on Climate, Tourism and Recreation, Halkidiki, Greece.

اول، انتشارات سمت، تهران.

۹. فرحزاده، احمدی آبادی؛ منوچهر، علی؛ ۱۳۸۴؛ ارزیابی و پهنه‌بندی اقلیم گردشگری ایران با استفاده از شاخص اقلیم گردشگری، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای طبیعی، شماره ۷۱.

۱۰. کریمی، محبوب‌فر؛ جعفر، محمدرضا؛ ۱۳۹۰؛ کاربرد اقلیم در طرح توسعه صنعت توریسم، چاپ اول، انتشارات ارکان دانش، اصفهان.

۱۱. کریمی، هاشمی؛ جعفر، سید محمد؛ ۱۳۸۸؛ شناخت آسایش اقلیمی شهرهای زیارتی استان اصفهان با روش ترجونگ در ماه‌های فروردین و تیر، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای کاربرد جغرافیای طبیعی در برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه آزاد خرم‌آباد.

۱۲. گرامی مطلق، شبانکاری؛ علیرضا، مهران؛ ۱۳۸۵؛ پهنه‌بندی اقلیمی استان بوشهر، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۲۰.

۱۳. گی، چاک وای؛ ۱۳۸۲؛ جهانگردی در چشم‌اندازی جامع، ترجمه علی پارسایان و سید محمد اعرابی. چاپ اول، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.

۱۴. محمدی، حسین؛ ۱۳۹۳؛ آب‌وهوا شناسی کاربردی، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

۱۵. منشی‌زاده، رحمت‌الله؛ ۱۳۷۶؛ جهانگردی، چاپ اول، انتشارات سمعی، تهران.

16. Bridges, J. G., 1959, A short History of tourism Travel and tourism Encyclopedia in H. P. sales, (Ed), travel world, London.

17. Farajzadeh, H. and Matzerakis, A., 2009, Quantification of climate for tourism in the northwest of Iran, Journal of Meteorological Applications, Vol. 16 (4).

18. Gunn, C. A., 2002, Tourism planning Concepts Basics cases, Routledge, New York.

19. Mathison, A. and Wall, G., 1982, Tourism Economics physical and social Impacts, longman, London.

20. Maureen Agnew, Jean P. Palutikof, 2011, Climate Impacts on the Demand for Tourism, Proceedings of the First International Workshop on Climate, Tourism and

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی